

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ ДОСВІДУ КРАЇН ЄС

Анотація. Розглянуто систему гарантування вкладів України. Здійснено порівняння систем гарантування вкладів у країнах ЄС та Україні. Проаналізовано діяльність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Запропоновано заходи з удосконалення системи захисту вкладів у банках України.

Аннотация. Рассмотрена система гарантирования вкладов Украины. Проведено сравнение систем гарантирования вкладов в странах ЕС и Украине. Проанализирована деятельность Фонда гарантирования вкладов физических лиц. Предложены меры по усовершенствованию системы гарантирования вкладов в банках Украины.

Annotation. Deposit guarantee in Ukraine is studied. Deposit guarantee systems in EU countries and Ukraine are compared. The activity of the natural persons' Guarantee Fund is examined. Ways to improve the deposit guarantee system in the banks of Ukraine are proposed.

Ключові слова: гарантування вкладів, Фонд гарантування вкладів, ефективність, проблемні банки, ризики, розміщення коштів, фізичні особи, суб'єкти господарювання.

Банківська діяльність вирізняється високим ступенем ризикованості, тому учасники банківських правовідносин мають імовірність несприятливих наслідків у процесі здійснення даної діяльності. Найменше погіршення в економіці країни призводить до паніки населення і масового відтоку вкладів, що провокує банківську кризу та банкрутство окремих банків, а це, в свою чергу, призводить до ланцюгової реакції та виникнення негативних явищ в економіці держави. Таким чином, одним із першочергових завдань є правове регулювання захисту банківських вкладів в Україні, яке має на меті створення передумов для стабільного функціонування банківської системи та мінімізації ризиків як для банків, з одного боку, так і для вкладників з іншого.

Проблеми правового регулювання у системі захисту банківських вкладів розглядали у своїх працях О. Дзюблик, О. Орлюк, Т. Смовженко, О. Іщенко, М. Данилюк, А. Жихарева та ін.

Метою даної публікації є розгляд правовідносин, які виникають під час гарантування захисту банківських вкладів і порівняння законодавчої бази ЄС та України, що стосується захисту прав вкладників.

Гарантування вкладів (депозитів) є однією зі складових гарантії фінансової стабільності банківського сектору економіки. Система страхування депозитів повинна захищати не тільки кошти вкладників, а й сприяти роботі з проблемними банками й, таким чином, запобігати виникненню кризових ситуацій. Гарантування вкладів – це один із компонентів системи фінансової та економічної безпеки, яка передбачає також розвинуту систему ризик-менеджменту у кредитних установах, стабільне макроекономічне середовище, ефективну грошово-кредитну політику тощо [1, с. 49].

Будь-яка система життєздатна лише тоді, коли вона розвивається. Докладати зусиль для розвитку й удосконалення системи захисту вкладів мають як банки і держава, так і вкладники. У результаті всі учасники цього процесу можуть забезпечити певні вигоди для себе. Побудова ефективної системи гарантування вкладів дасть можливість банкам одержувати додаткові ресурси для кредитування. У свою чергу, держава підвищує стійкість фінансової системи і створює умови для розширення кредитування економіки. А для вкладників вигода полягає у зниженні ризиків під час розміщення коштів у банках.

В Україні питаннями захисту вкладів населення займається Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, створений державою як державна неприбуткова організація [2].

Фонд є державною спеціалізованою установою, що виконує функції державного управління у сфері гарантування вкладів фізичних осіб [3, с. 168].

Як зазначає О. Завода, у Радянському Союзі питання про захист заощаджень населення не розглядалося, оскільки громадяни, як правило, тримали свої кошти на рахунках в Ощадному банку, а їх виплата формально гарантувалася державою [4, с. 1].

На сьогодні ФГВФО відшкодовує вклади фізичних осіб у розмірі не більше 200 тис. грн за умови банкрутства банку. Проблема полягає в тому, що не всі банки, які неспроможні здійснювати видачу коштів вкладникам, визнають банкрутами. Так, у 2009 р. близько 20 банків мали проблеми із виплатою коштів вкладникам та у них не були запроваджені тимчасові адміністрації, тому банки не визнавалися банкрутами. Зазначені банки мали борг перед вкладниками у розмірі 7 млрд грн [5, с. 39]. Таким чином, цим вкладникам Фонд гарантування вкладів фізичних осіб не міг і не може гарантувати повернення вкладу, тому що вкладник отримує право на компенсацію з моменту недоступності вкладів. Цей момент починається з часу невиконання умов договору після призначення у банк ліквідатора. Фонд буде ефективним лише тоді, коли буде зобов'язаний відшкодовувати вклади не за фактом банкрутства банку, а за фактом неповернення депозиту.

Для аналізу ефективності Фонду слід розглянути кількісні показники його діяльності, які наведені у табл. 1. [8].

**Дані про вклади фізичних осіб
Фонду гарантування вкладів фізичних осіб протягом 2013 р.**

Дати	Суми вкладів фізичних осіб, млрд грн	Кількість вкладників, млн осіб	Середні розміри вкладу, грн	Проценти покриття кількості вкладників, %
01.01.2013 р.	338,5	44,4	7 619	99,5
01.04.2013 р.	356,3	46,7	7 628	99,5
01.07.2013 р.	377,7	47,0	8 035	99,5
01.10.2013 р.	390,8	47,2	8 282	99,4

З табл. 1 можна бачити, що сума вкладів фізичних осіб зросла на 52,3 млрд грн, одночасно зі збільшенням кількості вкладників на 2,8 млн осіб у період із 01.01.2013 по 01.10.2013 рр. Відповідно до цієї тенденції зріс середньорічний розмір вкладу на 663 грн, що може свідчити про збільшення довіри вкладників до банківської системи завдяки діяльності ФГВФО.

Систему захисту вкладів в Україні оцінюють неоднозначно. Так, Безвух С. В. вважає, що за основними показниками діяльність ФГВФО й гарантована сума відшкодування відповідають мінімальним вимогам європейської та американської практики. Проте викликає занепокоєння мінімальний розмір фонду, який є достатнім для стабільної економіки, але незадовільним у період фінансової кризи [6, с. 128].

Вивчення досвіду роботи систем гарантування вкладів в Європі показує, що система гарантування вкладів в Україні має перспективи для розвитку. Практична діяльність Фонду показує як сильні, так і слабкі сторони створеної системи гарантування вкладів, що спонукає як сам Фонд, так і Національний банк України та Уряд розглядати можливі шляхи подальшого розвитку системи гарантування вкладів. У статті проведено аналіз європейської та української систем гарантування вкладів та викладено пропозиції щодо покращення діяльності системи гарантування вкладів в Україні.

Для аналізу політики щодо захисту вкладів у країнах Євросоюзу та Україні слід розглянути умови функціонування діючих систем захисту вкладів. Для зручності порівняння систем захисту вкладів в Євросоюзі та Україні слід скласти табл. 2 [7; 8].

Таблиця 2

Порівняння систем гарантування вкладів у країнах ЄС та Україні

Ознаки	ЄС	Україна
Законодавча база	Директива 94/19/ЄС від 30.05.1994 р.	ЗУ "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб" № 4452-VI від 23.02.2012 р.
Правовий статус регулюючого органу	Державна, приватна чи змішана установа	Юридична особа публічного права
Джерела наповнення органу	Визначають країни-члени або Фонди самостійно	Початкові, регулярні, спеціальні збори, кредити НБУ, кошти бюджету, неустойки, доходи, одержані від інвестування в державні цінні папери та інші доходи
Об'єкт захисту	Усі вклади, в тому числі фізичних осіб та суб'єктів господарювання	Банківські вклади фізичних осіб
Обмеження об'єкта захисту	Вклади інших кредитних установ, власні кошти кредитної установи, вклади пов'язані з відмиванням грошей та ін.	Кошти, передані банку в довірче управління; за вкладом у розмірі менше 10 гривень; за вкладом, підтвердженим ощадним (депозитним) сертифікатом на пред'явника; вклади пов'язаних осіб; закладами у філіях іноземних банків
Учасники	Кредитні установи (всі установи, які залучають депозити та надають кредити)	Банки, участь яких є обов'язковою
Обмеження розміру відшкодування	100 000 євро	200 000 грн
Термін виплати	Упродовж двадцяти трудових днів із моменту визнання установи неплатоспроможною	Розпочинає виплати не пізніше семи днів із дня прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку

Отож, аналізуючи табл. 2, можна побачити, що головною відмінністю є об'єкт захисту. На відміну від країн ЄС, в Україні – це іменні вклади фізичних осіб, які не використовуються для ведення підприємницької діяльності. Проте, слід зазначити, що ресурсна база банків складається також із вкладів юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, які також потребують гарантування вкладів із боку держави. В Україні та країнах ЄС є певні обмеження щодо вкладів.

До вагомих відмінностей можна віднести перелік учасників гарантування. В Україні це лише банківські установи, в той час, як у країнах ЄС система гарантування вкладів охоплює банківські і небанківські установи, наприклад кредитні спілки, які здійснюють діяльність щодо залучення вкладів. В Україні вже було кілька спроб запровадити систему захисту вкладів кредитних спілок. Так, 07.10.2008 р. у черговий раз було

подано проект Закону України "Про Фонд гарантування вкладів членів кредитних спілок" на розгляд Верховної Ради України. В Україні розроблено Законопроект "Про Фонд гарантування вкладів членів кредитних спілок", який встановлює концептуальні підходи до функціонування як самого Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, так і системи гарантування вкладів в Україні. Запропоновано створити Фонд гарантування вкладів членів кредитних спілок

у організаційно-правовій формі спеціалізованої державної установи. Повноваження, якими наділено фонд, включають: збирання внесків кредитних спілок – учасників системи гарантування вкладів членів кредитних спілок; розміщення таких внесків і отримання від кредитних спілок необхідної для здійснення процесу виплат інформації про вклади [2].

Можна зазначити позитивну тенденцію щодо збільшення розміру виплат. Порівняно з докризовим періодом вони зросли у 5 та 4 разів відповідно у країнах ЄС та України і зараз становлять 100 000 євро та 200 000 грн.

Таким чином, система захисту вкладів у країнах Євросоюзу була спрямована на захист вкладів фізичних осіб та суб'єктів господарювання в банківських та небанківських фінансових установах із досить швидким строком їх відшкодування. Система захисту вкладів в Україні, спираючись на досвід розвинутих держав, динамічно розвивається на основі вітчизняних особливостей функціонування економіки. Після фінансової та економічної криз в Україні посилюється захист вкладів вітчизняної системи гарантування вкладів у банківських установах. Проте й досі є низка питань, для вирішення яких необхідно:

- 1) доповнити об'єкт захисту вкладів діючої системи гарантування вкладів в Україні вкладками суб'єктів господарювання;
- 2) запровадити систему захисту вкладів членів кредитних спілок;
- 3) посилити наповненість Фонду за рахунок його учасників.

У цілому діяльність Фонду поступово набуває позитивних особливостей, але для зменшення наслідків негативного впливу сучасної фінансової кризи на банківський сектор України необхідно продовжити процес удосконалення системи гарантування вкладів.

Наук. керівн. Степанова Е. Р.

Література: 1. Бакун О. Гарантування вкладів – складова гарантії фінансової стабільності / О. Бакун // Вісник НБУ. – 2008. – № 7. – С. 48–50. 2. Офіційний сайт ФГВФО. – Режим доступу : www.fg.org.ua. 3. Грасюк О. Б. Перспективи розвитку системи гарантування вкладів фізичних осіб з огляду на міжнародний досвід / О. Б. Грасюк // Європейські перспективи. – 2011. – № 4. Ч. 1. – С. 168–171. 4. Завода Е. А. Финансово-правовые аспекты страхования банковских вкладов в Российской Федерации : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. : 12.00.14 / Е. А. Завода. – М., 2009. – 25 с. 5. Болгар Т. М. Сучасний стан і перспективи розвитку депозитної діяльності банків України / Т. М. Болгар // Академічний огляд. – 2011. – № 1(34). – С. 38–43. 6. Безвух С. В. Організація системи захисту вкладів у вітчизняній банківській системі та проблеми її розвитку / С. В. Безвух, І. В. Серветник // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2009. – № 3. – С. 126–130. 7. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України № 4452-VI від 23.02.2012. р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>. – Назва з екрану. 8. Офіційний сайт Європейського парламенту. – Режим доступу : www.europarl.europa.eu.